

УЗБЕК ТИЛИ ДАРСЛАРИДА ТАЪЛИМНИНГ ЯНГИ ШАКЛЛАРИ.

Жуманова Дилбар

Тогаев Сарвар

Республика мусика ва санъат коллежи

Тил таълими мисолида фикр юритадиган бўлсак, мактаб ўқувчиси дарс давомида турли ҳажм ва мураккабликдаги кўплаб топшириқларни бажарса-да, огзаки ва ёзма саводхонлиги сезиларли ўзгармаяпти. ўқувчиларнинг кўпчилик қисмида ижодийлик, мустақил фикрлаш, ижодий фикр маҳсулини нутқ шароитига мос равишда огзаки, ёзма шаклларда тўғри, раван ифодалаш кўникмалари ҳамон паст савияда қолиб келмоқда. Бу ҳолнинг асосий сабабларини фақат ўқитувчига тўнкаш ёки мактабларнинг моддий-техникавий қашшоқлигидан излаш адолатсизлик бўларди. Мавжуд ҳолат кўп жиҳатдан тил таълимининг мақсади, мазмуни ва усулига алоқадор бўлиб, уни янгилаш ҳаётий заруриятга айланиб қолди. Бу ўринда тарбиячиларнинг ўзига замонавий билим бериш, уларнинг маълумотини, малакасини ошириш каби пайсалга солиб бўлмайдиган долзарб масалага дуч келмоқдамиз. Шу мақсадда ўқитувчиларга баъзи назарий маълумотларни эслатиб, уларга етарли тушунча беришни лозим топдик.

Педагогик амалиётда дарс инсоният тўплаган билим, кўникма ва малакаларни ўзлаштириш жараёни сифатида талқин қилинади. Дарс иштирокчиларининг ролини (вазифасини) белгилаш унинг самарадорлигида муҳим аҳамиятга эга.

Маълумки, таълим жараёнининг субъекти ва объектини белгилаш доим турли баҳсларга сабаб бўлган. Илгари амалда бўлган дастур ва дарсликларда ўқитишнинг дедуктив усули устун турарди, яъни қоидадан таҳлилга, умумийликдан хусусийликка бориларди. Бу усул тил материалларини ниҳоятда ихчам шаклда баён қилиш имкониятини яратса-да, ўқувчиларни пассив ҳолатга қўярди. Чунки умумий қоида, хулоса ва таърифлардан амалий ишга ўтиш жараёнида ўқувчининг фикрлаш фаолияти чегараланади. У ўрганилаётган тил материалларини ўз ақлий фаолияти жараёнидан ўткази олмайди. Бу ҳол, шубҳасиз, болани таълим жараёнининг субъекти, яъни фаол ишловчисига эмас, балки объекти, яъни тингловчисига айлантириб қўяди.

Бугунги кунда амалда бўлган ўзбек тили дарсликлари эса ўқувчини индуктив усулда ўқитишга асосланган, яъни ҳар бир хулоса, қоида, таъриф ўқувчиларнинг шахсий тажрибасига таянган ҳолда, хусусий мисоллар асосида чиқарилади, ўқувчи “ўзини ўзи ўқитади”. Шунини алоҳида таъкидлаш лозимки, ўқувчини фаоллаштириш бебош дарёни ўзанидан чиқариб юбориш эмас, балки қатъий ва пухта ишланган режа асосида ўқитишдир. ўқитувчи бунда томошабин эмас, шу жараённинг фаол ташкилотчиси, раҳбаридир. Бу ҳолат ўқитувчининг ўз касбига нисбатан масъулиятини бир неча марта оширади, ундан кучли билимдонлик, педагогик маҳорат талаб этади.

Шу ўринда одатдаги анъанавий ва ноанъанавий дарс атамаларидан воз кечиш лозимлиги, ҳар кунги дарс ноанъанавий тарзда ўтиши зарурлигини таъкидлаш жоиз. Бунда анъанавий дарсларнинг қолипи, яъни босқичларнинг кетма-кетлиги қатъий

белгиланмайди, шу билан бирга, дарсни тартибсиз, режасиз ўтказиш мумкин деган хулоса келиб чиқмайди.

Умумтаълим мактабларнинг ўзбек тили дарсларида кичик ва нисбатан йирик мавзулар ўтилади. Дарс мавзусидан, синф ўқувчиларининг тайёргарлик даражасидан келиб чиқиб, дарс тури танланади. Йирик мавзуларни ўтишда дарсларнинг мақсадига кўра белгиланган қуйидаги таснифдан фойдаланилади:

1. Янги мавзу билан таништириш дарслари. Бунда дарс тўлалигича янги мавзуга багишланади, билим берилади.

2. Мустаҳкамлаш, умумлаштириш дарслари. ўтилган мавзу мустаҳкмланади, умумлаштирилади, қизиқарли топшириқлар бажарилади, кўникма ва малака ҳосил қилинади.

3. Назорат дарслари. Эгалланган билим-кўникма-малака даражаси текширилади.

4. Аралаш турдаги дарс. Кичик мавзулар билан таништиришда (масалан, кўпроқ қуйи синфларда, 5-7-синф ўзбек тили дарсларида) фойдаланилади. Бир дарс давомида юқоридаги босқичлар мужассам этилади.

Янгиланган таълим мазмуни янги дастур ва дарсликларда ўз аксини топди. Бугунги кунда ўзбек тили дарсликлари тил таълимига жадал кириб келаётган коммуникатив тамойилга асосланган. Бу тамойил ўқувчиларни мустақил фикрлашга ўргатиш, уларнинг оғзаки ва ёзма нутқини ривожлантириш, уларда мустақил тадқиқот малакаларини шакллантириш ва ривожлантириб боришдан иборатдир.

Ахборот технологиялари - билимлар кўринишидаги ахборотларни ишлаб чиқиш, сақлаш, узатиш ва фойдаланишнинг машиналаштирилган усуллари дир.

Хозирги замон ахборот технологияларининг асосини 3 та техника ютуги ташкил қилади:

1) ахборотнинг машина ўқийдиган воситаларда жамланиши (магнит тасмалар, кинофильмлар, магнит дисклар);

2) ахборотни масофа ва вақт бўйича чеклашларсиз етказиш имконининг тугилиши (радио, телевидение, йўлдош алоқа, телефон тармоги ва ҳ.к.);

3) ахборотни компьютерлар ёрдамида ишлаб чиқиш имкони.

Энди бу ҳолатни бевосита таълим жараёнига кўчирадиган бўлсак, ўқиш (ўқувчи томонидан қилинадиган ишлар) – ўқитиш (ўқитувчи фаолияти) жараёнининг ўзаро узвийлигини, алоқадорлик босқичларини ажратиш; таълим-тарбия жараёнида белгиланган мақсадга эришиш учун бажариладиган ишларни мувофиқлаштириш, уларнинг кетма-кетлиги, босқичма-босқичлигини таъминлашни; лойиҳалаштирилган (режалаштирилган) барча ишлар ва амалларни бирдек, талаб даражасида бажариш назарда тутилади. Замонавий ахборот технологиялари таълим тизимига ҳам жадал кириб келмоқда. Ахборот узатишга доир технология тарафдорлари ўқитиш жараёнини қулайлаштиришга алоҳида эътибор қаратмоқдалар. Бу қулайлик педагогик технология усуллари эгаллаш орқали яратилади.

Педагогик технология бу – ўзаро боглик ҳолда фаолият кўрсатувчи бўлимлар ва тизимлар мажмуаси. У таълим тизими маълум босқичининг битирувчиси шахсига хос бўлган хусусиятларни юзага келтириш ва ривожлантиришга хизмат қилади.

Замонавий педагогик технологиялар лойиҳаларининг таркибий тузилиши. Педагогик технология таркибига умумлаштириб айтганда қуйидагилар киради:

1. Таълимнинг умумий мақсадлари, муҳим масалалари таснифи.
2. Хусусий мақсад ва вазифаларни белгилаб олиш.
3. Таълим мақсадини назорат топшириқларига айлантириш.
4. Мақсадларга эришиш усуллари.
5. Таълим мақсадига эришганликни баҳолаш.

Буларнинг ҳар бири педагогик амалларнинг қулайлаштирилган тизимидир.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Э. Абдувалидов. Янги педагогик технология нима? - Т.: ТДПУ, 2001. - Б. 3-4.
2. Масофадан ўқитиш - янги имконият // ўзбекистон овози. - 1997 йил 13 декабрь; Дунё тажрибаси сари // Маърифат. -2001 йил 21 ноябрь.
3. О.Охунжонова. Давлат тили дарсларида замонавий педагогик технологиялардан фойдаланиш //Тил ва адабиёт таълими. - 2002, 4-сон.
4. фикрлашга ўргатиш. – Т.: ўзинкомцентр, 2003ёт таълими. - 2002, 4-сон.
5. www.Ziyonet.uz